

Nu denken aan dan

Wegwijs in het web van wilsverklaringen rondom het levenseinde

- Bekkevoort, 24 april 2015
- Paul Schotsmans (i.s.m. Herman Nys, medisch recht KU Leuven)

Wilsverklaring?

- Een **wilsverklaring** is een schriftelijke uiting van de wil of wens van iemand voor als hij/zij wilsonbekwaam is geworden om zelf nog beslissingen te nemen.
- In de context van gezondheidszorg is het een belangrijk instrument (hulpmiddel) om aan **voorafgaande zorgplanning** te doen. Het is niet het enige instrument (zie bijvoorbeeld de DNR codering; de aanwijzing van een vertegenwoordiger).
- Wettelijk kennen we in België **vier wilsverklaringen** in het kader van voorafgaande zorgplanning.

Welke wetgeving?

- 1: de wet op de rechten van de patiënt (2002) regelt de **wilsverklaring waarin een welomschreven medische behandeling wordt geweigerd** (dit is een **negatieve** wilsverklaring).
- 2: de wet betreffende de euthanasie (2002)regelt de **wilsverklaring betreffende de euthanasie of euthanasieverklaring** (dit is een **positieve** wilsverklaring).
- 3 en 4: de wet betreffende de wegneming van organen na het overlijden (1986) regelt zowel de wilsverklaring waarin men zich **verzet tegen wegneming** (dit is een **negatieve** wilsverklaring) als die waarin **men toestemt** (dit is een **positieve** wilsverklaring).

DE WET OP DE RECHTEN VAN DE PATIËNT

Het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening

De patiënt heeft, met eerbiediging van zijn menselijke waardigheid en zijn zelfbeschikking en zonder enig onderscheid op welke grond ook, tegenover de beroepsbeoefenaar recht op kwaliteitsvolle dienstverlening die beantwoordt aan zijn behoeften (art.5).

Indien de medische handeling nutteloos is geworden, kan de behandeling worden stopgezet. Op grond van deze bepaling kunnen artsen een DNR (**DO NOT REANIMATE**) code plaatsen in het dossier van een patiënt. Hiermee wil men 'therapeutische verbetering' vermijden.

De **DNR CODE** is een medische beslissing: ze kan alleen door artsen (zij het best na samenspraak met patiënt en/of familie) worden genomen.

Niet Reanimeer Instructie:DNR

- **Medische besluitvorming:**
 - Code 0: de toestand van de patiënt is besproken en men behandelt verder (cf. Intensieve eenheid).
 - Code 1: niet meer reanimeren bij ademhalings- of hartstilstand.
 - Code 2: bepaalde medische interventies niet meer starten (bijv. antibiotica behandeling).
 - Code 3: comforttherapie (behandelingen afbouwen, palliatieve zorg, e.d.).

Recht op informatie over diagnose en prognose

- Art. 7 §1 : recht op informatie
- “ De patiënt heeft recht op alle hem betreffende informatie die nodig is om inzicht te krijgen in zijn gezondheidstoestand en de vermoedelijke evolutie ervan”.

Kennis van zaken is een noodzakelijke voorwaarde om aan voorafgaande zorgplanning te kunnen doen.

Recht om toestemming te geven

- Art.8 §1

“ De patiënt heeft het recht om geïnformeerd, voorafgaandelijk en vrij toe te stemmen in iedere tussenkomst”.

Dat kan zowel schriftelijk, mondeling als stilzwijgend gebeuren.

Recht om toestemming te weigeren

- Art.8 §4

“ De patiënt heeft het recht om de toestemming voor een tussenkomst te weigeren of in te trekken”.

Deze weigering is de weigering door een nog wilsbekwame persoon.

De weigering in een wilsverklaring

Een patiënt kan schriftelijk te kennen geven dat hij een welomschreven tussenkomst weigert voor het geval hij niet meer in staat is zijn rechten als patiënt zelf uit te oefenen. Deze weigering moet worden geëerbiedigd zolang de patiënt ze niet heeft herroepen. (art.8 §4, laatste lid)

Dit is een **negatieve** wilsverklaring. In principe is zij **BINDEND**: zij moet worden geëerbiedigd (gaat verder dan ermee rekening houden).

De negatieve wilsverklaring

Voorwaarden:

- Schriftelijk. Geen wettelijk model verplicht. Er zijn verschillende modellen in omloop (Federatie palliatieve zorg Vlaanderen; Leif-artsen; CM).
- Welomschreven tussenkomst.
- Moet duidelijk van de patiënt zelf afkomstig zijn (handtekening en liefst ook die van een getuige).

De negatieve wilsverklaring

- Geldigheidsduur van de weigering van een welomschreven tussenkomst is niet bepaald. Dit betekent : in principe voor onbepaalde duur geldig. Na verloop van tijd kan dit moeilijkheden veroorzaken voor interpretatie en toepassing. Het is beter om ze regelmatig te bevestigen.
- Geen registratiesysteem geregeld. De opsteller van een wilsverklaring moet zelf maatregelen nemen opdat artsen tijdig ervan op de hoogte zijn. Artsen hebben geen zoekplicht! Zeker niet bij spoed : dan primeert de hulpverleningsplicht op een niet gekende weigering.

De **vertegenwoordiger** van een wilsonbekwame patiënt

- Wie dat wil, kan zelf zijn vertegenwoordiger aanwijzen op basis van artikel 14 van de patiëntenrechtenwet.
- Die aanwijzing moet gebeuren door een gedagtekend (= voorzien van een datum) en door de patiënt en deze persoon ondertekend bijzonder **schriftelijk mandaat** waaruit de toestemming van laatstgenoemde blijkt.
- Die aanwijzing kan gebeuren in de negatieve wilsverklaring maar moet dan wel ook mede ondertekend worden door de vertegenwoordiger.

De vertegenwoordiger van een onbekwame patiënt

- Wie? Niet wettelijk geregeld. De enige voorwaarde is dat het een meerderjarige en bekwame persoon moet zijn.
- Vrije keuze: al dan niet een familielid.
- Men kan meerdere vertegenwoordigers aanwijzen maar om conflicten te vermijden moet dan wel een volgorde worden bepaald.
- De vertegenwoordiger is zelf ook gebonden door de negatieve wilsverklaring.
- Voor al wat niet in de wilsverklaring is geregeld beslist de vertegenwoordiger in samenspraak met de arts.

De vertegenwoordiger van een onbekwame patiënt

- Moet men een vertegenwoordiger aanwijzen?
Neen!
- Voor wie zelf geen vertegenwoordiger heeft aangewezen, voorziet artikel 14 van de wet in een automatische aanwijzing van een vertegenwoordiger.

De vertegenwoordiger van de onbekwame patiënt

- In dalende volgorde :
 - de huwelijks-partner; de wettelijke samenwoonst- partner ; de feitelijke partner.
 - een meerderjarig kind.
 - een ouder.
 - een meerderjarige broer of zus.
- Ingeval van conflict tussen vertegenwoordigers van dezelfde rang of bij ontbreken/niet optreden van een vertegenwoordiger, handelt de arts in het belang van de patiënt.

DE WET BETREFFENDE DE EUTHANASIE

Wat is euthanasie?

Art.2 : “ het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene, op diens verzoek”.

Het persoonlijk verzoek van de betrokkene is essentieel.

Euthanasie is een misdrijf tenzij

Euthanasie blijft een misdrijf, tenzij.....

-> art.3 §1 : “ de arts die euthanasie toepast pleegt geen misdrijf wanneer hij...”

Geen recht op euthanasie

- Euthanasie : opzettelijk levensbeëindigend handelen door een ander dan de betrokkene op diens verzoek (art.2)
- Dit verzoek heeft geen “dwingende” waarde (art.14).
- Recht om euthanasie te verzoeken, geen recht om euthanasie te “krijgen”.

Geen plicht euthanasie uit te voeren

- Geen arts kan worden gedwongen euthanasie uit te voeren (art.14, tweede lid).
- De arts die weigert euthanasie toe te passen, moet dit tijdig aan de patiënt of diens vertrouwenspersoon mededelen en de reden tot weigering mededelen (art.14, vierde lid).
- De arts die weigert, moet op verzoek van de patiënt of diens **vertrouwenspersoon** het medisch dossier van de patiënt mededelen aan een door hem aangewezen arts (art.14, laatste lid).

Hoe kan men euthanasie vragen?

- Ofwel door een schriftelijk verzoek om euthanasie (art.3). Hieraan gaan we eerst aandacht besteden...
- Ofwel door een wilsverklaring betreffende euthanasie of euthanasieverklaring (art.4). Dit is de **tweede** vorm van wilsverklaring.

Vereisten voor een verzoek tot levensbeëindiging

MATERIELE VEREISTEN

- Vrijwillig;
- Overwogen (geinformeerd);
- Herhaald;
- Vrij van externe druk;
- Duurzaam.

Vereisten voor een verzoek

VORMVEREISTEN

- Eigenhandig geschrift, als de patiënt kan schrijven.
- Zoniet op te stellen door een meerderjarige naar keuze « die geen materieel belang heeft bij dood patiënt ».
- Herroepbaar zonder vormvereisten

GEZONDHEIDSTOESTAND PATIENT

- Verkeren in een medisch uitzichtloze toestand
- van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden
- en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening.

Voorwaarden in hoofde van de arts

- Eén collega raadplegen; bij niet terminale aandoeningen nog een bijkomende collega;
- Alle wettelijke vereisten in verband met het verzoek en de gezondheidstoestand nagaan;
- Communicatie met patiënt/ verpleegkundig team/en desgevallend vertrouwenspersoon en familie;
- Naderhand binnen 4 werkdagen melden aan de federale controle- en evaluatiecommissie.

De wilsverklaring

- Zij kan op elk moment worden opgesteld;
- Zij moet schriftelijk worden opgesteld t.o.v. 2 (twee) meerderjarige getuigen van wie er minstens één geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt, gedateerd en ondertekend door alle betrokkenen;
- Indien fysiek blijvend niet in staat een wilsverklaring op te stellen, kan dit gebeuren door een daartoe aangewezen meerderjarige persoon;
- Er kunnen een of meerdere **vertrouwenspersonen** worden aangewezen; geen vertegenwoordiger(s)!

De wilsverklaring

- ‘Met de wilsverklaring kan alleen **rekening gehouden worden** indien zij minder dan 5 jaar voor het moment waarop betrokkene zijn wil niet meer kan uiten, is opgesteld of bekrachtigd’ (artikel 4 §1, lid zes).
- Rekening houden met: niet bindend (art.14, eerste lid: verzoek en wilsverklaring hebben geen dwingende waarde)!
- Bedoeling: geldigheid van de wilsverklaring vervalt indien meer dan 5 jaar zijn verstreken sedert de opstelling ervan.

De wilsverklaring

- Artikel 3 koninklijk besluit van 2/4/2003 tot vaststelling van de wijze waarop de wilsverklaring inzake euthanasie wordt opgesteld, bepaalt :

‘ De wilsverklaring dient, opdat deze haar geldigheid zou behouden, tekens binnen de 5 jaar te worden herbevestigd’.

In de bijlage bij dit besluit is een model van wilsverklaring betreffende de euthanasie te vinden.

De wilsverklaring

- De geldigheidsduur van de wilsverklaring is dus een knelpunt

Oplossingen?

--Geldig voor een onbepaalde duur (cfr. negatieve wilsverklaring art. 8 wet rechten patiënt)?

--Geldig voor langere periode dan 5 jaar bijv. 10 jaar?

--Mengvorm: 'reflectieperiode' van bijv. 3 jaar waarbinnen telkens ieder jaar te bekrachtigen en na 3 jaar voor onbepaalde duur geldig?

De wilsverklaring

- Er is geen verplichting om dit model te volgen.
- Maar indien men de wilsverklaring wil laten registreren bij de burgerlijke stand, dan moet dit model wel worden gevolgd.

De wilsverklaring (euthanasie)

- De arts die euthanasie toepast op basis van een wilsverklaring pleegt geen misdrijf indien hij er zich van verzekerd heeft dat de patiënt:
 - lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening (cfr. verzoek)
 - **hij niet meer bij bewustzijn is**
 - en deze toestand volgens de stand van de wetenschap **onomkeerbaar** is.

Kortom: **ONOMKEERBAAR BUITEN BEWUSTZIJN.**

De wilsverklaring

- Belangrijk knelpunt: 2012: 45 gevallen; 2013: 24 gevallen: sommige politieke partijen willen een verruiming zodat ook dementie hieronder zou vallen
- SP.A (Kamer en Senaat): 'hij zich niet meer bewust is van zijn eigen persoon, zijn mentale en fysieke toestand en zijn sociale en fysieke omgeving';

De wilsverklaring

- Open-VLD: 'zich bevindt in een persisterende vegetatieve toestand';
- MR (Senaat): 'hij niet meer bij bewustzijn is of, in het geval een hersenaandoening een dergelijk gevorderd stadium heeft bereikt dat hij zich in de fysieke en/of psychische toestand bevindt die hij in zijn wilsverklaring heeft beschreven';
- PS : geen voorstel (resolutie voor meer medisch onderzoek).

DE WET OP DE WEGNEMING EN TRANSPLANTATIE VAN ORGANEN

WEGNEMING WETTELIJK TOEGELATEN
VOORZOVER GEEN VERZET : WIE? HOE?
WANNEER?

**DE OVERLEDENE WAS INGESCHREVEN IN
HET BEVOLKINGSREGISTER OF SEDERT MEER
DAN 6 MAANDEN IN HET
VREEMDELINGENREGISTER**

VERZET : DOOR WIE?

- Meerderjarige en wilsbekwaam: de persoon zelf en niemand anders.
- Minderjarige en wilsbekwaam: de persoon zelf OF een van de ouders.
- Minderjarige en wilsONbekwaam: een van de ouders.
- Meerderjarige en wilsONbekwaam: de wettelijke vertegenwoordiger (bewindvoerder); een naaste verwant.

VERZET: WANNEER?

- **ALLEEN TIJDENS HET LEVEN** KAN DE BETROKKEN PERSOON OF DIENS VERTEGENWOORDIGER (zie vorige slide) ZICH VERZETTEN TEGEN DE WEGNEMING NA OVERLIJDEN.
- **VERZET NA OVERLIJDEN DOOR NAASTE VERWANTEN IS WETTELIJK NIET (MEER) MOGELIJK.**

VERZET: HOE?

Door een negatieve wilsverklaring (derde vorm):

- Op formele wijze zoals bepaald door de koning: registratie van het verzet via burgerlijke stand gemeente en via diensten van het rijksregister. Meeste rechtszekerheid.
- Op informele wijze: verzet 'op een andere wijze en voorzover aan de geneesheer daarvan kennis is gegeven'. Geringe rechtszekerheid.

Verplichting te informeren naar verzet?

- Vooraleer tot wegneming wordt overgegaan moet voor iedere potentiële donor worden nagegaan of formeel verzet werd geregistreerd via de diensten van het rijksregister.
- De arts die de wegneming van het orgaan overweegt, moet informeren naar een mogelijk verzet dat is uitgedrukt door een potentiële donor.

De positieve wilsverklaring (vierde vorm)

Wie kiest voor de wegneming van organen na overlijden, kan een positieve wilsverklaring laten registreren waarin men aangeeft donor te willen zijn.

Vaststellen van overlijden

- Het overlijden van de donor moet worden vastgesteld door drie artsen, met uitsluiting van de artsen die de receptor behandelen of die de wegneming of de transplantatie zullen verrichten. Om het overlijden vast te stellen laten deze artsen zich leiden door de jongste stand van de wetenschap.

Wijze van wegneming

- Het wegnemen van de organen en weefsels en het sluiten van het lichaam moeten gebeuren met respect voor het lijk en bezorgdheid voor de gevoelens van de familie.
- Het opbaren moet zo snel mogelijk gebeuren zodat de familie zo spoedig mogelijk de afgestorvene kan groeten.

Besluit

- Vorm 1: negatieve wilsverklaring inzake medische interventies
- Vorm 2: positieve wilsverklaring inzake levensbeëindiging (geldt alleen wanneer men onomkeerbaar buiten bewustzijn is)
- Vorm 3: negatieve wilsverklaring inzake orgaandonatie
- Vorm 4: positieve wilsverklaring inzake orgaandonatie

Besluit

- Vragen & discussies
- Hartelijk dank voor uw aandacht
- Meer lezen? Herman Nys, RECHT EN BIO-ETHIEK, 4de druk, 2014, Lannoo Campus.
- Paul Schotsmans, HANDBOEK MEDISCHE ETHIEK, 6de druk, 2014, Lannoo Campus.

ONS KENMERK

UW KENMERK

LEUVEN

24 april 2015

Belangrijke websites en andere informatie

1. Websites

- 1.1. Zie de website van de Gemeente Bekkevoort onder **Producten Catalogus**
- 1.2. Zie de website van de Federatie Palliatieve Zorg: www.palliatief.be
- 1.3. Zie de website van de KU Leuven in verband met het afstaan van lichaam voor de wetenschap: <http://med.kuleuven.be/nl/geneeskunde/vc/anatomie>
- 1.4. Zie de website van het Federaal Raadgevend Comité voor Bio-ethiek: www.health.belgium.be/bioeth

2. Andere informatie

- 2.1. Mevrouw **Marleen Michotte** heeft zich uitdrukkelijk bereid verklaard te helpen bij het opstellen en registreren van wilsverklaringen. Ze verkiest dat men het in samenspraak met haar doet, dan gewoon een ingevuld document binnen te brengen. U kunt een afspraak regelen via het telefoonnummer 013/460564.
 - 2.2. Uiteraard ben ik ook graag ter uwer beschikking voor het verder bespreken van dit alles: 0477/582678 (Oude Leuvensebaan 11) of in Leuven (Naamsestraat 40/Kapucijnenvoer 35).
 - 2.3. Een publicatie (naast die van Herman Nys en mezelf) die helemaal past in dit thema staat (of stond) in de Top 10: Manu Keirse, *Als ik er niet meer ben. Goed omgaan met de laatste fase van het leven*. Lannoo, 2015, 138 pp.
3. Als u verder wilt lezen rondom Kerk en bio-ethiek: zie dan mijn laatste boek: *In goede handen. Geneeskunde en ethiek binnen de Kerk van vandaag* (ook bij Lannoo Campus, 2012, 148 pp) .